

НУШ

Сучасний підручник

**Підручник «Українська мова»
для 5 класів закладів
загальної середньої освіти
(Гапон Л.О., Грабовська О.М.,
Петришина О.І., Підручняк О.П.)**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від
08.02.2022р. № 140)

Створено відповідно до модельної навчальної програми
«Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної
середньої освіти
(автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук
В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.)

https://drive.google.com/file/d/1nbjnpqc5ty04ampm_uhkvv3d8r5u9myj/view

Тернопільський
національний педагогічний
університет
імені Володимира Гнатюка

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

Видавництво

«Підручники
і посібники»

Тернопільський
комунальний методичний
центр науково-освітніх
інновацій та моніторингу

Леся Гапон,

кандидат філологічних наук
консультант Тернопільського
комунального методичного
центру науково-освітніх
інновацій і моніторингу,
асистент кафедри української
мови та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Олександра Грабовська,
учитель-методист,
учитель української мови
та літератури
Тернопільської Української
гімназії імені Івана Франка,
викладач Тернопільського
обласного відділення
МАН України

Ольга Петришина, кандидат
філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української
мови та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Ольга Підручняк,
учитель-методист,
учитель української
мови та літератури
Тернопільської
класичної гімназії

- ✓ Спостерігай і міркуй
- ✓ Будь у темі
- ✓ Берись виконувати
- ✓ Культури мови

ПАРАГРАФ

7-11 вправ

+ комплексне
компетентнісне завдання

СТРУКТУРА

§ 21

ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ МОВЛЕННЯ НА ПИСЬМІ. АЛФАВІТ (абетка, азбука)

СПОСТЕРІГАЙ І МІРКУЙ

Уважно розглянь зображення. Спробуй сформулювати думку, яку вони передають.

Що треба застосувати, щоб точно передати свою думку на письмі?

БУДЬ У ТЕМІ

Літера (буква) — це письмовий знак для позначення звуку на письмі. Букви є великі і малі, друковані і писані.

Алфавітом (абеткою, азбукою) називають розміщені в усталеному порядку літери, уживані в писемності певної мови. В українському алфавіті **33 літери** (букви).

Окрім літер, на письмі використовують **графічні знаки**, а саме: знак наголосу, знак переносу, апостроф, дефіс, лапки, дужки, розділові знаки (крапка, кома, тире, двокрапка, знак питання, знак оклику, крапки).

Український алфавіт

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд	Ее	Єє	Жж	Зз
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ии	Іі	Її	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Рр	Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
ь	Юю	Яя							

БЕРИСЯ ВИКОНУВАТИ

181 Відгадай загадки (усно).

1. Що стоїть посеред Києва? 2. Гора й долина — що між ними? 3. Чим закінчується літо, а починається осінь?

Довідка. Буква «є», буква «о», буква «й».

182 Продовж речення (усно).

! алфавіт, алфавіт

Якби не «я», то останньою в алфавіті була б...
Якщо в літери «ї» забрати одну крапку, то утвориться буква...

Найдовшу назву в українському алфавіті має буква...
На п'яту літеру починаються слова...
Слова «абетка» й «азбука» мають таке саме значення, як і слово...

Слово «буква» можна вживати замість слова...
На букву «и» в українській мові починаються слова...

183 Добери й розташуй імена людей за алфавітом, так, щоб кожне наступне починалося з наступної літери алфавіту. Запиши.

Зразок. Андрій, Богдана, Володимир, Ганна...

Порада Юрця

За алфавітом можна укласти список улюблених музикантів, кліпів у ютубі, книг тощо.

184 Запиши за алфавітом назви обласних центрів України.

Чернігів, Вінниця, Ужгород, Харків, Житомир, Львів, Суми, Луганськ, Луцьк, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Тернопіль, Донецьк, Дніпро, Київ, Рівне, Кропивницький, Одеса, Хмельницький, Херсон, Миколаїв, Полтава.

185 Запиши назви українських річок за алфавітом.

Дніпро, Джурин, Дністер, Дунай, Доч, Десна.

✓ Пригадай і повтори

✓ За крок
до перемоги

2

ПАРАГРАФ

СТРУКТУРА

11 вправ/
ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

ПРИГАДАЙ І ПОВТОРИ

1. Як можна позначати м'якість приголосного на письмі?
2. Коли слід уживати м'який знак?
3. Які правила вживання апострофа?
4. За яких умов відбувається збіг приголосних?
5. Коли відбувається подовження приголосних?
6. Чим збіг приголосних відрізняється від подовження приголосних?

ЗА КРОК ДО ПЕРЕМОГИ

1. Виділена буква позначає один і той самий звук в усіх словах рядка
А тісний, блакить, тюльпан
Б зірка, зоопарк, зустріч
В зяблик, захоплення, зранку
Г діяти, душевний, радість
2. М'який знак на місці попуску **не потрібно** писати у всіх словах рядка
А громадян..ський, уман..ський, дівчин..ці
Б тон..ший, мен..ший, вишен..ка
В жін..чин, ляль..чин, боя..зкий
Г сторін..ка, нан..чин, різ..кий

6. Правильну фонетичну транскрипцію слова подано в рядку

А здається [з да й ё ц' а]

Б тьохкати [т' о х к а т и]

В безділля [б е' з д і л а]

Г розділ [р о з д і л]

9. Постав у форму орудного відмінка слова **прозорість, подорож, кров**.
10. Добери слова з подовженими приголосними звуками, склади й запиши з ними речення.
11. Добери слова зі збігом приголосних звуків, склади й запиши з ними речення.

- Улови ідею
- Будь у темі
- Учися в інших
- Ти зможеш

3

Успіх з українською!

СТРУКТУРА

Виконання вправ, складання
усних і написання письмових
висловлень

АКТУАЛЬНО

- ✓ Підтримка і мотивація
- ✓ Індивідуальний підхід
- ✓ Дозований теоретичний матеріал
- ✓ Диференційовані завдання
Вправи різного рівня складності

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ

- ✓ Оптимальна візуалізація
- ✓ Мнемонічні техніки
- ✓ Поради і підказки Юрася та Квітки
- ✓ Опора на досвід й уподобання дітей

Підручник, який надихає

БУДЬ У ТЕМІ

Однією з функцій мови є **спілкування**, тобто обмін інформацією, передача її від однієї людини до іншої.

спілкування буває

усне

*говоримо
слухаємо*

писемне

*пишемо
читаємо*

Спілкування за допомогою мови називають **мовленням**.

види мовленнєвої діяльності

*говоріння
письмо*

*аудіювання
читання*

Будь-яке спілкування відбувається за певних умов, із яких складається **ситуація спілкування**.

Поекспериментуй! Постав дієслова у форму першої особи однини (*що роблю?*) і знайди чергування приголосних звуків у коренях дієслів. Запиши результати експерименту в зошит за зразком. Підкресли букви на позначення приголосних, що чергуються.

Зразок. Платити — (я що роблю?) плачу́.

Сидіти, ходити, скакати, плакати, пекти, колихати, берегти, стригти, носити, косити, просити, свистіти, казати, мазати, їздити, радити, тріскати.

Підказка від Квітки

Запам'ятай **основні випадки чергування приголосних** у коренях іменників

Це ру**К**а. У ру**Ц**і ру**Ч**ка.

Це ву**Х**о. У ву**С**і наву**Ш**ник.

Це дру**З**і і подру**Г**и в дру**Ж**ньому колі.

Добери слова, від яких утворилися подані. Слова, у яких не відбулося спрощення, підкресли.

Зразок. Корисний — користь; контрастний — контраст.

Корисний, контрастний, пестливий, улесливий, ненависний, вартісний, протестний, перехресний.

Порада Юрася

спрощення
відбулося

спрощення
не відбулося

246 За поданим початком опиши ранок школяра / школярки (усно). Використовуй слова з довідки. Правильно вимовляй слова.

Зразок. Щоранку ти (що робиш?) прокидаєшся і збираєшся йти до школи...

Довідка. Прокидаєшся, умиваєшся, витираєшся, зачісуєшся, збираєшся, прислухаєшся, вітаєшся, усміхаєшся, намагаєшся.

-ся вимовляємо як [с'а].

247 Прочитай із дотриманням орфоепічних норм. Запам'ятай, як потрібно вимовляти буквосполучення **чч**. Вивчи заримовані рядки або склади свою історію, використовуючи слова із вправи.

У малесенькій крамни[ц'і]
Кіт дрімає на поли[ц'і],
Киця ходить у спідни[ц'і],
Котик спить у рукави[ц'і].

-ччі вимовляємо як [ц'і]

У книжечці, у ручці, у казочці, на гілочці, у річці, у полуничці, у травичці.

! пишу́ на [д о с' ц' і]
прочитав у [к н и з' ц' і]

248 Запиши слова за зразком.

Зразок. [ст'эз'ц'і] — стежці.

[ст'эз'ц'і], [стар'ай'э'ц'а], [р'у'ц'і], [п'рин'іш'и],
[п'ер'е'м'оэ'ц'і], [д'о'с'ц'і], [э'в'аэ'с'а].

249 Прочитай із дотриманням орфоепічних норм. Запам'ятай, як потрібно вимовляти буквосполучення **шці**.

Ми[с'ц'і], пта[с'ц'і] і мура[с'ц'і]
добре тут, наначе в ка[э'ц'і].

-шці вимовляємо як [с'ц'і]

Вишці, мишці, мурашці, мушці, комашці, петрушці,
грушці, дошці, сушці, подушці.

219 Прочитай скоромовки. Чітко вимовляй звуки [r], [r], позначені на письмі літерами **r i r**.

Ганок, гава, дзига, грати,
Грунт, гаунок, гелготати,
Гудзик, гречно, агрус, гадзь,
Гуля, гніт, джигун і герць*.

Горизонт, гандбол, гербарій,
Гаджет, блогер, гугл, глосарій**,
Голуб, гуска, голова —
Гарно вимовляй слова!

Леся Галон

- * Герць — дробій, поєдинок.
- ** Глосарій — словник.

Порада Юрся
Той, хто правильно вимовляє звуки [r], [r], правильно позначає їх на письмі!

220 Виразно прочитай слова вголос. Із трьома з них (на вибір) склади й запиши речення.

А. Лекція [л'э'к'ц'ія];
телеграма [т'е'л'е'г'ра'ма];
дисквод [д'и'с'к'о'в'о'д];
директор [д'и'р'е'к'т'о'р];
тираж [т'и'р'а'ж];
диктор [д'и'к'т'о'р].

Б. Молоко [м'о'л'о'к'о];
робота [р'о'б'о'т'а];
золоте [з'о'л'о'т'е];
молодий [м'о'л'о'д'ий];
солодкий [с'о'л'о'д'к'ий];
дорога [д'о'р'о'г'а].

Буква **о** ніколи не позначає звука [a].

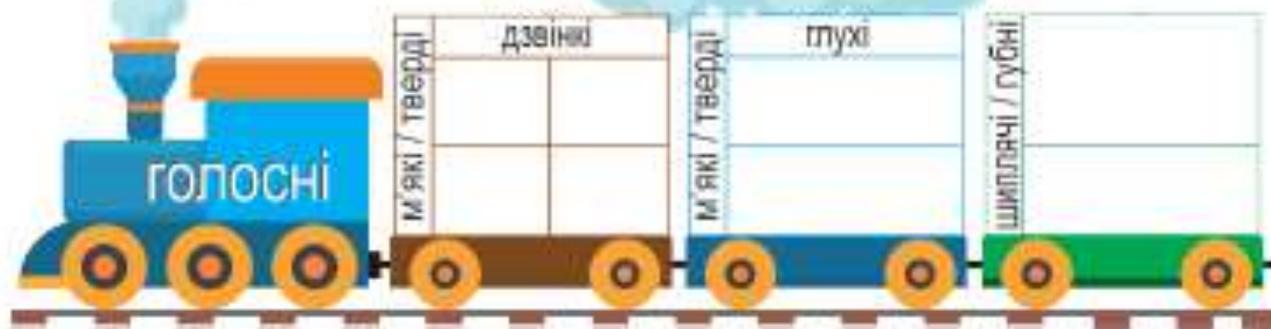
Букви **и, е** не позначають м'якості попередніх приголосних.

гаджет, блогер

(гулі, гулі), піти на (гулі, гулі), бути (гречним, гречним), застебнути (гудзики, гудзики), ловити (гав, гав), удобрювати (грунт, грунт), зелений (агрус, агрус), вийти на (ганок, ганок), сіренька (горличка, горличка), гучно (гелготали, гелготали).

179

приголосні

Гра «Гайнемо в подорожі!». Ти їздив у потязі? Тоді ти знаєш, що під час подорожі кожен пасажир повинен зайняти своє місце на нижній чи верхній полиці. Скористайся таблицею «Загальна класифікація звуків» (с. 122) і «посади на місця» звуки мови в казковому потязі, що повезе їх у країну Фонетику.

БЕРИСЯ ВИКОНУВАТИ

269

Увідповідни малюнки та їхні назви. Запиши за зразком. Запам'ятай правопис прикметників.

Зразок. 1. Пестливий цуцик.

1 Хвастливий зайчик

2 Шістнадцятий тролейбус

3 Зап'ястна кістка

4 Пестливий цуцик

270

Добери до слів синоніми й запиши їх.

Зразок. Передовий — форпостний.

Передовий, нескромний, добрий, зайвий, проти-
лежний.

Довідка. Контрастний, форпостний, баластний, хвастли-
вий, щиросердний.

293

Перепиши, вибравши потрібний сполучник чи прийменник.

Зразок. Прибув у місто.

Прибув **в/у** місто, **у/в** уяві дитини, **з/із/зі** своїм батьком, будь **з/зі/зо** мною, Марія **і/й** Йосип, небо **і/й** земля, **в/у** твоїй долоні, загубилися **у/в** лісі, була **в/у** їхньому домі, правда **і/й** кривда.

294

Гра «Хто куди поїхав?». Позмагайся з однокласниками / однокласницями, хто швидше добере з довідки й запише всі можливі правильні варіанти продовження речень.

Ростислав поїхав **у/в** Мирослава поїхала **в/у**

Довідка. Авдіївка, Вінниця, Волочиськ, Ірпінь, Ічня, Львів, Ужгород, Умань, Свалява, Святогірськ, Обухів, Одеса, Острог, Фастів, Феодосія.

295

Із поданих слів утвори словосполучення, правильно вживаючи прийменник **з** і його варіанти **зі, із, зо**. З трьома словосполученнями склади речення.

Зразок. Капає з даху.

Капати, дах; повертатися, школа; зроблений, скло; боротися, страх; виріб, срібло; перстень, золото; зібрати, стіл; загубитися, ліс.

АКТУАЛЬНО

- ✓ Комунікативні завдання
- ✓ Діалогізація
- ✓ Інтерактивні вправи, проєкти
- ✓ Створення відео- та аудіопродуктів у соцмережах
- ✓ Створення хмар слів
- ✓ Використання QR-кодів та інтерактивних палакатів

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

Підтримка групової та проєктної діяльності учнів. Робота з медіатекстами.

Застосування мовних знань на практиці: конструювання текстів, діалогів, аргументованих висловлень, розв'язання ситуаційних завдань.

Підручник, який діє

АКТУАЛЬНО

Формування наскрізних ключових умінь:

- ✓ читати з розумінням;
критично мислити -
- ✓ оцінювати достовірність
Інформації тощо
- ✓ логічно обґрунтовувати позицію
- ✓ висловлювати думку усно і
письмово

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

Кожен параграф завершується комплексним компетентісно орієнтованим завданням, що корелює із ціннісним орієнтиром уроку.

Розвиток емоційного інтелекту

Підручник, який навчає

418

Розглянь малюнки. Відповідно до них запиши розповідь, доповнивши речення обставинами. Усно дай відповіді на поставлені запитання.

Речення	Запитання
1. Випав сніг. Діти <i>(як?)</i> ... ліплять сніговика.	1. Що відчувають діти, які ліплять сніговика?
2. Потім вони <i>(як?)</i> ... танцюють <i>(де?)</i>	2. Що відчувають діти, які танцюють довкола сніговика?
3. Але двох до гурту не взяли.	3. Що відчувають діти, яких не взяли до гурту?
4. Вони <i>(як?)</i> ... підбігли <i>(звідки?)</i> ... і зруйнували сніговика.	4. Чому нечеми зруйнували сніговика?
5. <i>(Як?)</i> ... дивляться діти, які ліпили сніговика, на розтоптаного друга.	5. Чи можна було цього уникнути?
6. Однак сумують <i>(скільки?)</i>	6. Що відчули діти, коли побачили зруйнованого сніговика?
7. <i>(Як?)</i> ... узялися до роботи.	7. Що відчувають діти, які пробачили нечем, відновили сніговика та граються всі разом?
8. І от сніговик стоїть, як новенький і <i>(як?)</i> ... усміхається дітям.	8. Чому важливо спілкуватися так, щоб не виникало конфліктів?

А. А що, у дітей є якісь особливі права?

Ще й як! Це, може, звучить як фантастика, але людство лише у XX столітті усвідомило, що діти, безперечно, потребують особливої турботи та захисту, адже часто не можуть захистити себе самостійно. У 1989 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Конвенцію про права дитини, яку ще називають, між іншим, світовою конституцією для дітей. Цей документ підписали 193 країни. Україна, до речі, одна з них, отже, українські діти можуть розраховувати на захист та підтримку з боку держави.

За матеріалами сайту «Діти керують світом»

Б. І які ж права є в дітей, наприклад?

У Конвенції є 54 статті — кожна з них присвячена певному праву дитини. Усі дитячі права засновані на кількох простих, але важливих принципах. По-перше, усі діти мають рівні права, незалежно від того, якої вони національності, скільки їм років, якого кольору волосся мають чи яку музику слухають. По-друге, інтереси дитини мають бути завжди на першому місці, до думки дитини, звичайно, потрібно дослухатися і давати їй вільно висловлювати свою позицію.

По-третє, кожна дитина має бути забезпечена всім, що потрібно їй для щасливого життя: мати житло та сім'ю, вчитися в школі, їсти, мати час на ігри та дозвілля.

Завдання і запитання

- ★ До якого стилю мовлення належить кожен із текстів? Поясни свою думку.
- ★ Якою є тема тексту **А**?
- ★ Сформулюй основну думку тексту **Б**.
- ★ Які права дитини ти знаєш? Запиши.
- ★ Випиши з обох текстів вставні слова, визнач, до якої групи за значенням вони належать.
- ★ До слів *особливий, турбота, право, простий, вільно* добери по два синоніми.
- ★ Виконай синтаксичний розбір другого речення тексту **Б**.
- ★ Куди ти можеш звернутись, якщо відчуваєш, що твої права порушують? Запиши відповідь одним реченням, увівши в нього однорідні члени речення.

Тарілка здорового харчування

Від того, яку їжу ми їмо, залежить наше здоров'я. У цьому переконувати нікого не треба. Важливо мати орієнтири — групи продуктів і їх кількість на день, які потрібно покласти до своєї тарілки, щоб харчування приносило користь.

Половину тарілки, згідно з рекомендаціями, мають займати овочі або фрукти. Їх співвідношення — 2 : 1, тобто дві частини овочів, які не містять крохмалю, й одна частина фруктів.

Іншу половину тарілки ділимо на три частини. На першій — риба, птиця, яйця, м'ясо. На другій — молочні продукти: молоко, кефір, йогурт, сири. А на третій частині нашої половини тарілки — зернові, бобові, крохмалевмісні овочі, горіхи й насіння.

Обов'язково до щоденного раціону має входити вода.

Головне — зберігайте баланс та різноманітність у харчуванні. І не забувайте про рух. Усе це допоможе бути здоровими, фізично активними.

За С. Фус

Завдання і запитання

- ★ До якого стилю мовлення належить текст?
- ★ Чи вважаєш ти проблему, розкриту в тексті, важливою?
- ★ Чи відповідає твоя тарілка запропонованим нормам?
- ★ Чи був корисним тобі цей текст? Чим?
- ★ Із поданого тексту випиши п'ять слів зі нульовим закінченням і п'ять слів без закінчення.
- ★ Поясни лексичне значення слів *орієнтир, рекомендація, раціон, баланс*.
- ★ Склади свою тарілку здорового харчування.

А. Пташине яйце, розписане мініатюрним орнаментом, називають писанкою. Назва її походить від слова «писати», тобто прикрашати орнаментом. Оригінальний орнамент писанок не лише чарує своєю вишуканістю, мініатюрністю, гармонією колориту, він містить глибоку символіку, що дійшла до нашого часу та єднає з традицією минулого.

У музеї канадського міста Вінніпег експонують понад 8 тисяч українських писанок із різних регіонів України. Музей писанок у вигляді великоднього яйця розташований в місті Коломия Івано-Франківської області.

Р. Михайлишин

Б. Єдиний у світі музей писанки створено в місті Коломії Івано-Франківської області.

Першу музейну експозицію відкрито восени 1987 року в церкві Благовіщення — пам'ятці архітектури XVI століття. 2000 року музей отримав власне приміщення, частиною якого є оригінальна архітектурна споруда, виконана у формі великої писанки.

Сьогодні музейна колекція налічує понад 10 тисяч творів. В експозиції представлено писанки та декоративні яйця не тільки з усіх регіонів України, а й із Польщі, Чехії, Румунії, Словаччини, Франції, Канади, США, Індії, Китаю, Єгипту, Алжиру та інших країн світу.

За матеріалами сайту «Карпати інформують»

Завдання і запитання

- Добери заголовки до текстів **А** і **Б**.
- Випиши ключові слова, спільні для двох текстів.
- Що ти вже знав / знала про писанки? Що нового довідався / довідалась?
- Знайди факти, які однаково викладені в обидвох текстах.
- Знайди розбіжність у фактах, викладених у текстах.
- Як можна перевіряти достовірність джерел?
- Випиши за алфавітом виділені слова.
- Дай стисло письмову відповідь (3–4 речення) на запитання «Чому важливо зберігати культурну спадщину народу?».

А. Правила поведінки під час грози

Під час грози найкраще ховатися в автомобілі або в будинку із громовідводом. Двері й вікна слід зачинити. Не можна стояти під високим деревом, біля металевих воріт чи дверей. Не можна бігати, плавати у водоймах. Не варто також розгортати парасольку, лягати на мокру землю. Мобільний телефон треба обов'язково вимкнути.

*За матеріалами правил
Центру громадського здоров'я МОЗ України*

Б. Гроза проходила десь поруч. Було то блискавка, то грім.
Дорога йшла кудись на Овруч в лісах і травах до колін.
Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі.
Черкнула блискавка по зєлах*, аж полягали вони всі.
Над світом білим, світом білим хтось всі спіралі перегрів.
А жмари бігли, жмари бігли і спотикалися об грім.
Гроза погримувала грізно, були ми з нею тєг-а-тєг**,
Тремтіла річечка рогізна***, човни ховала в очерет.

Ліна Костенко

- * Зєло — зелень.
- ** Тєг-а-тєг — він-на-він.
- *** Рогізна — та, у якій росте рогіз.

Завдання і запитання

- До якого стилю належить текст **Б**?
- До якого стилю належить текст **А**?
- Який із текстів викликає більше емоцій?
- Інформація з якого тексту стане у пригоді під час грози?
- Як з правил тобі запам'ятались?
- Випиши з обидвох текстів речення з означеннями.
- Опиши стан природи, зображений на світлині (5–7 речень).

Ціннісні орієнтири

- ✓ гідність і права людини
- ✓ рівність і толерантність
- ✓ патріотизм, національна самоідентифікація
- ✓ любов до української мови і культури
- ✓ збереження традицій, звичаїв, обрядів українського народу
- ✓ збереження та примноження родинних цінностей, єдності поколінь
- ✓ співпереживання, взаємоповага, взаємодопомога,
- ✓ безпека життєдіяльності
- ✓ здоровий спосіб життя
- ✓ відкритість до інновацій
- ✓ спілкування з мистецтвом
- ✓ єдність із природою, відповідальне ставлення до довкілля

